

українському суспільстві ключовими задачами в вирішенні проблеми формування нового типу особистості слід вважати створення сталого законодавства, спрямованого на оптимізацію суспільства і розвиток економіки, і виховання у громадян активної життєвої позиції і соціальної відповідальності.

Крашеніннікова Тетяна Валеріївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри українознавства та
іноземних мов факультету
економіко-правової безпеки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МАНІПУЛЮВАННЯ ПОНЯТТЯМИ «СЛУХАТИ», «ЧУТИ», «РОЗУМІТИ» У СУЧАСНОМУ МОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Мова є найважливішим засобом маніпулювання людьми, способом зміни їхньої свідомості. За допомогою мови людина утверджується як особистість, може відтворювати і стверджувати своє власне «я», свою позицію та життєві принципи. Більшість практиків сходяться на тому, що **маніпуляція** (вид психологічного та психолінгвістичного впливу, вмиле виконання якого призводить до прихованого породження в іншій людині намірів, які не співпадають з її актуально існуючими бажаннями) в повсякденному житті явище не тільки невідворотне, але й необхідне.

Маніпуляція не є власне мовним феноменом. Це явище універсальне, а тому має безліч визначень у різних галузях знань. Беззаперечним є той факт, що маніпулювання базується на лінгвальних структурах і реалізується в мовленнєвій діяльності.

Оскільки об'єкт маніпуляції – мовна особистість, лінгвістика оперує поняттями лінгвокогнітивістики: мовна картина світу, поняття, концепти, ідеї; прагматики: комунікативні потреби і готовність до комунікації, мотиви й цілі комунікації, ціннісні орієнтації; лінгвокультурології, лінгвогендерології, соціолінгвістики тощо. Когнітивно-прагматичний і соціолінгвістичний підходи дозволяють проаналізувати явище маніпуляції із залученням таких лінгвістичних категорій: мовні одиниці, їхнє використання у мовленнєвих актах; комунікативні стратегії і тактики, прийоми і сценарії комунікативної поведінки; статусні характеристики учасників акту маніпуляції.

Маніпулятивна мовленнєва тактика – це така мовленнєва дія, яка відповідає певному етапу в реалізації тієї чи тієї стратегії і є сукупністю в певний спосіб організованих прийомів здійснення прихованого впливу,

націленого на досягнення бажаного ефекту чи попередження небажаного результату, визначений стереотип (модель) мовленнєвої поведінки, вироблений суспільством і національною культурою. Сюди ми можемо віднести проблему, пов'язану з маніпулюванням поняттями «слухати», «чути», «розуміти» у сучасному мовному середовищі.

Цю проблему можна розглядати з декількох сторін:

1. Вивчення мов світу.

У багатомовному суспільстві вважається непристойним знати лише державну та англійську мови. На сьогодні активно піднімають питання щодо знання як мінімум 5-6 мов, серед яких найлегшими в світі слов'яни вважають *есперанто* (штучно створена мова, яка має полегшувати спілкування людей в усьому світі; у ній все як чується, так і пишеться), *іспанську* (у ній немає відмінків, а граматики, вимова і написання дуже прості; у Південній Америці знання англійської вам не допоможе, бо там майже всі говорять іспанською), *італійську* (за складністю злегка поступається іспанській; якщо ви вивчили будь-яку індоєвропейську мову, то італійську вивчите за лічені місяці). Складність вивчення мови залежить від того, до якої групи належить ваша рідна мова.

Вивчення мови – це нелегке завдання, і для більшості підтримувати вільне мовлення – це постійне тренування. Німець Себастьян Гейне у 22 роки отримав титул «Вавилонська вежа» через те, що вільно спілкувався 35 мовами. Перуанець Хорхе Фернандес поки що не досяг вершин Гейне, але він у 18 років спокійно говорив і писав дванадцятьма мовами, включаючи іспанську, англійську, французьку, німецьку, швейцарську, румунську, італійську, португальську, голландську, каталонську, гальєго і мандарин. Зіяд Юсуф Фаза володіє базовими знаннями 60 мов. Розуміти мову – це не значить жити в ній. Сам Фаза повинен регулярно підвищувати свою майстерність у всіх набутих мовах, щоб не «втратити форму». Кардинал Джузеппе Каспар Меццофанті та лінгвіст Джон Боурінг – обидва набагато перевершили передбачувані для людей кордони.

Кардинал, за своє життя, вільно володів 38 мовами і близько 100 діалектами, а також мав базові знання багатьох інших мов. Було встановлено, що, загалом, кардинал знав приблизно 100 різних видів комунікацій.

Можна сказати, що Боурінг продемонстрував базові знання понад 200 мов і володіння близько 100. Боурінг був губернатором Гонконгу, письменником і мандрівником, отримав звання Джентльмен, був членом Королівського товариства і Королівського географічного товариства. До наших днів ніхто не перевершив його в мовній інтерпретації.

У папства довга історія багатомовності, традиція якої дійшла сьогодні в особі останніх пап: Іоанна Павла II і Бенедикта XVI. Колишній папа міг швидко говорити по-польськи, класичною грецькою, латинською, італійською, французькою, іспанською, португальською, англійською, есперанто, німецькою, володів основними знаннями чеської, литовської,

російської, угорської, японської, тагальської, і деякими з африканських мов. Теперішній Папа вільно володіє принаймні десятьма мовами. Вивчення нових мов не тільки наближає нас до решти світу, але може привести до розуміння лінгвістичних особливостей, що відсутні в нашій рідній мові.

Відомими українськими поліглотами є: Білецький Андрій Олександрович – мовознавець, володів близько 90 мовами; Агатангел Кримський – історик, мовознавець, етнограф, сходознавець, людина енциклопедичних знань кримсько-татарського походження. Володів, принаймні, 16 живими і деякими класичними мовами; за деякими даними – 60 мовами; Григорій Кочур – український поет, перекладач, історик літератури і теоретик перекладацького мистецтва, перекладав з 28-ми (за іншими відомостями, із сорока) мов; Микола Лукаш – український перекладач, історик літератури, лексикограф, володів більш, ніж 20 мовами, перекладав літературні твори на українську мову з 14 мов; Юрій Покальчук – український письменник та перекладач, володів десятьма мовами; гетьман Іван Мазепа – за життя оволодів вісьмома мовами та інші.

2. Мова впливає на відчуття часу.

Науковці Швеції на чолі з Емануелем Билундом зі Стокгольмського університету звернули увагу у своїх дослідженнях на те, як мова змінює відчуття часу: англійською та шведською тривалість події описують переважно фізичними відстанями, наприклад: короткі паузи чи довге весілля; іспанською та грецькою говорять про маленькі паузи та велике весілля; деякі мови описують час як пройдену дорогу, або як кількість, що зростає. Результати досліджень довели, що білінгви можуть думати, слухати, чути та розуміти гнучко. Їхнє перестрибування з однієї мови на іншу позитивно впливає на процес навчання і може відігравати роль тривалого мозкового тренування.

3. Мова допомагає у процесі лікування.

Дослідження вчених із Північно-Західного університету США показало, що люди, які знаходилися у комі, швидше приходять до тями, якщо рідні з ними розмовляють. Пацієнти виліковуються, коли чують, як рідні розповідають їм історії, пов'язані з ними (це може бути не живий голос, а навіть запис). Пацієнти, яким по чотири рази на день вмикали записи їхніх рідних, одужували значно швидше, ніж ті, яким не вмикали таких записів. Згадки про події записані у довгостроковій пам'яті хворих, і коли вона активізується, мозку легше повернутися до тями.

Студенти донецької філії Комп'ютерної Академії ШАГ (Україна) розробили програму CrossView, яка дозволяє навіть повністю паралізованому хворому без рук повноцінно користуватися комп'ютером через очі. Вперше у повністю нерухомих людей з'явився шанс повернути собі повноцінне спілкування.

4. Мова мами впливає на розвиток дитини ще в утробі.

Науковці Тихоокеанського лютеранського університету в Такомі,

Вашингтон, США довели, що існує дородове вивчення звуків мови, а раніше вважали, що немовля в утробі матері може розрізняти тільки мелодії, ритм та гучність голосу.

5. Іноземна мова змінює мораль.

Люди, які знають декілька мов, думають про етичні проблеми нерідними їм мовами (дослідження психологів та психолінгвістів). На наші моральні висновки впливає мова тому, що моральні рішення можна ухвалювати двома суперечливими способами – або керуючись швидким і часто поверхневим «почуттям», або вдаючись до глибоких розмірковувань про етичне благо. Якщо ми користуємося чужою мовою, то підсвідомо обираємо другий спосіб, адже розуміння іноземної мови потребує більше інтелектуальних зусиль, ніж рідної. Рідна мова постає для нас насиченою емоційними барвами, ніж іноземна.

6. Маніпулювання поняттями «слухати», «чути», «розуміти» у сучасному українському мовному середовищі.

В Україні активно використовують навички та вміння *сугестивної лінгвістики* (впливати, управляти, маніпулювати) – міждисциплінарної науки, що знаходиться на стику філології і психології. Все що відбувається в нашому інформаційному просторі, що підпадає під три основних поняття, подано з погляду політиків, юристів, бізнесменів, але ніде немає допомоги населенню у способах захисту від маніпулятивних мовних виступів. Фактично пересічні українці слухають інформацію, чують думки тих, хто виступає, і не має змоги повноцінно оцінити, обдумати, а головне, зрозуміти те, про що говорили.

Мовне маніпулювання – це відбір і використання засобів мови з метою прихованої дії на адресата, тобто певний мовленнєвий вплив (вплив на людину за допомогою мовлення і супутніх мовленню невербальних засобів для досягнення мети, поставленої мовцем).

Термін «**мовленнєве маніпулювання**» переважно розглядають у системі засобів масової маніпуляції. До понятійного апарату аналізу і систематизації способів впливу слова на свідомість людей входять такі поняття: риторика, маніпулювання свідомістю, пропаганда, мовна демагогія, нейролінгвістичне програмування, сугестія, піар.

При маніпулятивному мовленнєвому акті ключовим моментом для адресата є приховування своїх фактичних намірів, мотивів, цілей, намагання зробити так, щоб реципієнт навіть не здогадувався про них. У лінгвістиці та філософії мови розрізняють дві форми мовленнєвого впливу: пряму і непряму, відмінність між якими полягає у виборі прямих чи непрямих мовленнєвих актів. Інтерес становить саме непряма форма, адже йдеться про декодування інформації, мовних символів. Існує велика кількість прийомів, пов'язаних зі значеннями мовних виразів, які застосовують для того, щоб подати певну інформацію про реальні події у вигідному світлі відповідно до інтересів певної людини, соціальної або політичної групи.

Особливо звертають увагу на те, як лексичні засоби впливають на громадську свідомість (синонімія, евфемізми, дисфемізми; зміна асоціативного поля, кодифікованого у словниках стандартних асоціацій та психолінгвістичних дослідженнях; спрощення подання інформації через прийом мовного впливу на свідомість, що становить вербальну примітивізацію описуваного історичного факту; прийому замовчування; введення історичних паралелей тощо). Важливо знати, що лексико-семантичні прийоми маніпулювання ґрунтуються на мовних виразах, що не позначають явища дійсності та інтерпретують їх, співвідносячи з мовним стандартом. Прочитання будь-якого тексту залежить від реципієнта, а саме: які за довжиною відрізки висловів зберігаються у його пам'яті та як відбувається інтерпретація прочитаного чи почутого. У такому разі важливу роль відіграють риторичні тактики (прямі і непрямі). Адже кожна складова мовленнєвого спілкування здатна впливати на сприйняття та розуміння змісту.

Маніпулятивні можливості мови надзвичайно багаті. Коли людина чує про маніпуляцію свідомістю, вона думає, що це її не стосується і вона не піддається такому впливу. Маніпуляція проникає у кожен будинок і від неї людина не може сховатися, але вона може вивчити її інструменти та прийоми. На жаль, українське суспільство не бажає розуміти, що мова виникає на конкретних територіях не просто так. Вона постає оберегом, у тому числі і для психічного здоров'я населення. Ми спілкуємося один із одним і не думаємо про наслідки сказаного. Більшість людей навчилися знищувати собі подібних, а ми навіть не прагнемо захистити себе у цьому суворому світі, говорячи при цьому своїм дітям «Чому ти промовчав на образі?». Можливо варто задати кожному собі питання: чи готові ми захищати себе і своїх дітей. Мова це складова наших генів: ми відмовляємося від неї, змінюємо розуміння про неї і бажаємо при цьому бути почутими та так, щоб нас зрозуміли.

Література

1. Доценко Е.Л. Психологія маніпуляції: феномени, механізми, захиста / Е.Л. Доценко. – М.: ЧеРо, 1997. – 264 с.
2. Крашеніннікова Т.В. Комунікативна компетенція працівника Національної поліції: Навчальний посібник. – Дніпро: Адверта, 2017. – 107 с.
3. Руда О.Г. Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному політичному просторі: монографія / Олена Руда; НАН України, Інститут української мови. – К., 2012. – 232 с.